

Asia: VN/23566/2021

Lausuntopyyntö mielenterveys- ja päihdepalveluja koskevan lainsäädännön uudistamisesta

Taustatiedot

Onko vastaaja:

Joku muu

Mihin hyvinvointialueeseen vastaaja kuuluu (mikäli vastaaja on kunta tai kuntayhtymä tai hyvinvointialue):

-

Vastaajatahon virallinen nimi:

Pikassos Oy, Sosiaalialan osaamiskeskus Pirkanmaalla, Kanta-Hämeessä ja Satakunnassa

Vastauksen kirjanneen henkilön nimi ja mahdolliset yhteystiedot:

Kehittämispäällikkö Anna Pekkarinen, anna.pekkarinen@pikassos.fi, puh. 050 361 9500

Viranomaisille: mahdollisen lausuntovastauksen käsitelleen toimielimen nimi ja käsittelypäivämäärä:

-

1 Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteiset palvelut

1.1 Onko sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisiä palveluita koskevan pykälän (sosiaalihuoltolain 2 a §, terveydenhuoltolain 8 a §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Ehdotus painottaa sosiaali- ja terveydenhuollon integraatiota, joten se on sinänsä kannatettava.

2 Sosiaalihuollon palvelut

2.1 Onko yhteisösosiaalityötä koskevan pykälän (sosiaalihuoltolaki 7 a §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

Pikassos kannattaa yhteisösosiaalityön määräämisestä sosiaalihuoltolaissa. Yksilö- ja perhekohtaisen sosiaalityön rinnalle on perusteltua tuoda yhteisöjen eheyttä ja paikallisyhteisöjä vahvistavia työmuotoja, jotka rakentavat sosiaalista turvallisuutta sekä tukevat pyrkimystä inklusioon sekä vähentävät alueiden haitallista eriytymiskehitystä. Pikassoksen käsityksen mukaan yhteisösosiaalityö on omiaan vähentämään ennakkoluuloja ja rasismia sekä vahvistamaan myös erityistä tukea tarvitsevien yhteiskunnan marginaaleihin positioituvien asiakkaiden osallisuutta ja arjen toimijuutta. Lisäksi yhteisösosiaalityön keinoin on Pikassoksen käsityksen mukaan mahdollista tavoittaa sellaisia asiakkaita ja asiakasryhmiä, jotka eivät välttämättä sitoutuisi toimistokeskeiseen sosiaalityön työskentelyyn. Yhteisösosiaalityön pykälän sisältö ja muotoilu on kokonaisuudessaan tarkoituksenmukainen, joskin se jättää huomattavasti tulkinnanvaraa käsitteen sisällön osalta. Ottaen huomioon kuitenkin alueelliset erityispiirteet voi avoin määrittely olla hyvinkin perusteltu.

2.2 Onko mielenterveyden edistämistä koskevan pykälän (sosiaalihuoltolaki 7 b §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

2.3 Onko päihdetyön palveluna annettavan päiväkeskustoiminnan ja tilapäisen majoituksen pykälän (sosiaalihuoltolaki 24 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Lähtökohtaisesti Pikassos pitää kannatettavana, että sosiaalihuoltolaissa määrättäisiin päiväkeskustoiminnasta ja tilapäisestä majoituksesta. Päiväkeskustoimintaa tarjotaan sellaisenaan vain yksittäisissä suurimmissa kaupungeissa. Muualla maassa toiminta vaatii kokonaan uudelleen konseptin luomista, ja myös resurssia tähän. Ei synny varmuutta siitä, onko tätä huomioitu kustannusvaikutuksissa. Pikassos on huolissaan siitä, että mikäli nykyisin kohtaamispaikkatoiminnaksi kutsuttava toiminta nähdään uuden lain myötä päiväkeskustoimintana, kolmannen sektorin järjestämä toiminta voi olla uhattuna. STEA ei rahoita lakisääteistä palvelua, jolloin moni päihderiippuvaisille tärkeä toimintapaikka uhkaa loppua lainsäädäntömuutoksen myötä. Tämän asiakasryhmän tavoittamisen kannalta tieto siitä, ettei palvelu ole julkisen sektorin tarjoamaa, voi olla palveluita käyttäville henkilöille olennaista.

Pikassos ei kannata sitä, että päiväkeskustoiminnalla ja tilapäisellä majoituksella korvataan 24 §, joka nykytilassa ottaa kantaa päihdetyön sisältöön ja pykälä siirrettäisiin 33 b § päihde- ja riippuvuustyön toteuttamista koskevaan pykälään. Tämä käytännössä tarkoittaisi, että päiväkeskustoiminta ja tilapäinen majoitus olisivat sosiaalihuollon ainoita päihdetyön erityispalveluita. Muutos olisi omiaan heikentämään sosiaalihuollon asiakkaan asemaa ja päihdepalveluiden saavutettavuutta sekä niiden

saatavuutta. Pikassos kuitenkin ilmaisee huolensa siitä, että nykyiset sosiaalihoitolain 24 §:n sisällöt esitetään kumottavaksi lainsäädännöstä ja siirrettävän päihde- ja riippuvuustyön toteuttamista koskevaan pykälään. Käytännössä sikäli, jos sosiaalihuollon päihdetyön erityispalveluina tulisi jatkossa järjestää vain päiväkeskustoimintaa ja siihen liittyvää tilapäistä majoitusta, aito integraatio ja monialainen yhteistyö on vaarassa ehdotuksen tavoitetilan vastaisesti kaventua päihdetyön medikalisaation myötä. Pikassos ehdottaa, että nykyiset päihdetyön 24 §:n sisällöt säilytetään sosiaalihoitolaissa, minkä lisäksi erikseen määrättäisiin päiväkeskuksista ja tilapäisestä majoituksesta edellä mainituin varauksin.

Vaikka luonnoksen mukaan tarkoituksena ei ole kaventaa tai rajata päihdehoitolain perusteella nykyisin järjestettäviä päihdepalveluita, vaan myös muita kuin 14 §:ssä tarkoitettuja palveluita voitaisiin jatkossakin tuottaa sosiaalihoitolain 28 §:n mukaisina, muina asiakkaiden hyvinvointia edistävinä ja tarvittaessa päihde- ja riippuvuusongelmien tukeen kohdennettavina palveluina, pitää Pikassos tärkeänä tunnistaa, että hyvinvointialueiden julkilausuttukin intressi on järjestää ensisijaisesti lakisääteiset palvelut. On odotettavissa, että hyvinvointialueilla ei ole murrostilanteessa tahtotilana järjestää päihdepalveluita sosiaalihuollon asiakkaille sosiaalihoitolain 28 §:n mukaisina palveluina. Perusterveydenhuollolla ei välttämättä ole valmiuksia suoritua niiden henkilöiden, jotka käyttävät päihteitä ongelmallisesti tai joilla on kuntoutusta vaativa riippuvuus, asianmukaisen hoidon ja tuen järjestämisestä. Tällöin vaarana on, että sosiaalihuollon tehtäväksi jää erityisen haavoittuvassa asemassa olevien asiakkaiden välttämättömän huolenpidon järjestäminen ilman käytettävissä olevia tosiasiallisia toimintamahdollisuuksia tukea mainittuja asiakkaita tuen tarpeisiin vastaavien palvelujen avulla.

2.4 Ovatko sosiaalipäivystyksen ja terveydenhuollon yhteistyötä koskevaan pykälään (sosiaalihoitolain 29 a §) ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Pikassos kannattaa oikeustilan selkeyttämistä kiireellisen tilanteen psykososiaalisen tuen ensivaiheen johtovastuusta. Tehtävä asettuu luonnollisesti sosiaali- ja kriisipäivystyksille. Yhteistyön toteuttaminen terveydenhuollon kanssa äkillisiin kriisitilanteisiin liittyvässä psykososiaalisessa tuessa on sinänsä kannatettava tarkennus sosiaalihoitolain 29 a §:ään.

2.5 Onko äkillisissä järkyttävissä tilanteissa annettavan psykososiaalisen tuen pykälän (sosiaalihoitolaki 29 b §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Pikassos arvioi, että ensivaiheen psykososiaalisen tuen johtovastuun säätäminen sosiaali- ja kriisipäivystyksen vastuulle on perusteltua sekä selkeyttää johtovastuuta tilanteissa, joissa kriisitilanteissa on mukana useita viranomaisia.

Nykytilassa kriisityö määrittynyt Kanta-palvelujen käsikirjan mukaisesti sosiaalipalveluksi, jossa annetaan psykososiaalista tukea traumaattiseen äkillisen kriisin kohdanneelle henkilölle.

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi esitetään, että akuutti kriisityö olisi terveydenhuollon psykososiaalista tukea, jota toteuttaa terveydenhuollon ammattihenkilö. Lisäksi esitetään, että akuutti kriisityö kirjattaisiin potilastietojärjestelmään. Sen sijaan sosiaalihuollon piirissä psykososiaalinen tuki määrittyy sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin toteutettavaksi työskentelyksi.

Nykyisellään kriisiryhmät työskentelevät menestyksekkäästi moninaisin kokoonpanoin, joissa työskentelee terveyden- ja sosiaalihuollon ammattihenkilöiden lisäksi esimerkiksi seurakunnan työntekijöitä. Esitys kuitenkin sellaisenaan on omiaan pirstaloimaan akuutteihin traumaattisiin kriiseihin liittyvää työskentelyä ja haastamaan monialaista työskentelyotetta. Pikassos esittää, että psykososiaalinen tuki tulisi määritellä johdonmukaisemmin sosiaali- ja terveydenhuoltolaeissa sosiaali- ja terveydenhuollon yhteiseksi monialaiseksi työskentelyksi, jota toteutetaan sosiaalihuollossa sosiaalityön menetelmin ja terveydenhuollossa terveydenhuollon menetelmin. Esityksessä sosiaalihuollossa toteutettava kriisityö jää alisteiseksi terveydenhuollolle, ja vaarana on, että kriisityön kokonaisvaltaisuus vaarantuu. Lisäksi Pikassos toteaa, että kriisityön on tärkeää toteutua mahdollisuuksien mukaan mahdollisimman kynnyksettömänä palveluna. Luonnoksessa ei myöskään oteta huomioon esimerkiksi järjestöjä ja seurakunnan toimintaa, jotka tavanomaisesti ovat myös toteuttaneet kriisityötä. Pikassoksen näkökulmasta on hyvin huolestuttavaa, mikäli kriisityötä voi toteuttaa jatkossa vain hyvinvointialueen sosiaali- tai terveydenhuollossa työskentelevä sosiaalihuollon ammattihenkilö.

2.6 Onko päihde- ja riippuvuustyön toteuttamisen pykälän (sosiaalihuoltolaki 33 b §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi:

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi käytännössä määrättäisiin vain päiväkeskustoiminnasta ja tilapäisestä majoituksesta sosiaalihuollon päihdepalveluna, ja nykyinen päihdetyön 24 §:n sisällöt poistettaisiin sosiaalihuoltolaista, joita hyvinvointialueen olisi järjestettävä tuen tarpeisiin vastaavina sosiaalipalveluina. Esitys on omiaan heikentämään sosiaalihuollon päihdetyötä ja sitä kautta heikentää päihteitä ongelmallisesti käyttävän asiakkaan asemaa sekä palveluiden saavutettavuutta sekä niiden saatavuutta. Palvelutoiminnassa tavoitteena tulisi olla asiakkaan etuja parhaiten toteuttava vaihtoehto ja sovellettava lainsäädäntö tulisi valita sen mukaan. Pikassoksen käsityksen mukaan päihteiden ongelmakäyttöön liittyvät haasteet ovat yksi merkityksellisimpiä aikuissosiaalityön asiakkaiden tuen tarpeisiin liittyviä tekijöitä erityisesti niissä kunnissa, joissa päihdepalvelut eivät ole olleet vahvasti resursoituina myös sosiaalihuollon ammattihenkilöiden osalta. Tätä havaintoa tukee esimerkiksi Kuusikko-kunnissa tehty aikuissosiaalityön asiakassegmentointi, jonka mukaan Suomen kuudessa suurimmassa kunnassa päihteiden ongelmakäyttö liittyi yli kolmasosan tuen tarpeisiin (https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/21_06_23_Kuusikko_aikuissosiaalityo_2020.pdf).

Luonnoksen mukaan sosiaalihuollon päihde- ja riippuvuustyönä toteutettaviin, sosiaalihuoltolain 22 §:n mukaisiin laitospalveluihin kuuluisivat yhteisökuntoutuksen muodot tai tarvittaessa

laitosmuotoinen sosiaalinen kuntoutus, joissa tarkoituksena on päihteettömän elämän tukeminen, johon ei liittyisi hoitoa. Luonnoksessa ehdotetaan, että mikäli asiakkaalla olisi tarvetta riippuvuuksien ja mahdollisten muiden samanaikaissairauksien hoitoon, hoidon antamisessa noudatettaisiin terveydenhuoltolain mukaista menettelyä. Käytännössä muutos on omiaan johtamaan siihen, ettei esimerkiksi akuutissa tilanteissa laitospääntöä tarvittaisiin enää arvioida sosiaalisin perustein, koska päihdelaitospääntö sisältää pääsääntöisesti aina myös hoidollista toimintaa ja riippuvuuden hoitoa. Pikassos esittää huolensa myös siitä, onko terveydenhuollolla hyvinvointialueilla käytössään tosiasialliset mahdollisuudet, voimavarat ja osaaminen järjestää päihdekuntoutuksen tarpeessa olevien asiakkaiden päihdehoidon tarpeen arviointi sekä ohjaus tarkoituksenmukaiseen päihdekuntoutukseen. Mikäli luonnos hallituksen esityksesi etenisi tällaisenaan, Pikassos toteaa, että näissä olosuhteissa olisi tärkeää varmistaa myös lainsäädännön tasolla terveydenhuollon henkilöstön osaaminen.

Ehdotus on omiaan heikentämään myös asiakkaan oikeusturvaa, koska jatkossa päihdekuntoutus olisi terveydenhuoltolain perusteella järjestettävää, josta ei anneta palvelupäätöstä, eikä asiakkaalla tällöin ole tehokkaita oikeusturvakeinoja käytössään. Lisäksi kysymykseksi syntyy, kuinka asiakkaiden asiakasmaksujen määrääminen ja mahdollinen asiakasmaksujen alentaminen järjestetään: Pikassos pitää tärkeänä, että asiakasmaksuissa ja niiden alentamisessa voitaisiin jatkossakin noudattaa asiakasmaksulain henkeä, mutta ei pidä myönteisenä, jos sosiaalihuollon tehtäväksi jää yksinomaan vain näiden päätösten tekeminen ja toimeenpano. Lisäksi Pikassos esittää huolensa palveluita käyttävien henkilöiden sosiaaliturvaetuksista: olisi tärkeää, että päihdekuntoutuspalveluita käyttävillä henkilöillä olisi käytössään ensisijainen sosiaaliturvaetus (esimerkiksi kuntoutusraha). Mikäli prosessi on kokonaisuudessaan terveydenhuollon toimivallassa, on mahdollista, että haavoittumissa olosuhteissa elävien mahdollisuudet saada käyttöönsä ensisijainen sosiaaliturvaetus vaarantuu ja vaikeutuu.

2.7 Onko mielenterveystyön toteuttamisen pykälän (sosiaalihuoltolaki 33 c §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi:

Perustele tarvittaessa kantasi: Luonnoksessa hallituksen esitykseksi esitetään, että sosiaalihuoltolain 25 § kumottaisiin. Pikassos kuitenkin ehdottaa lainsäädännön systematiikan säilyttämiseksi, että sosiaalihuoltolain 25 § säilytetään sisällöltään sellaisenaan.

2.8 Ovatko omatyöntekijän pykälään (sosiaalihuoltolaki 42 §) ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Ehdotuksen mukaan omatyöntekijää koskevaa pykälää tarkennettaisiin siten, että omatyöntekijä voisi olla sosiaalihuollon ammattihenkilö tai tietyin edellytyksin terveydenhuollon ammattihenkilö. Sen täsmentäminen, kuka voi toimia omatyöntekijänä, on sinänsä kannatettavaa ja kelpoisuusehdosta määrääminen parantaa asiakkaan asemaa.

Omatyöntekijyyden esitetään jatkossa edellyttävän virkasuhdetta. Luonnoksessa hallituksen esitykseksi todetaan, että kokonaisvaltainen vastuu asiakastyöstä edellyttää tarkoituksenmukaisella tavalla toteutettuna valtuuksia toimia siten, että esimerkiksi päätöksentekoa ei tarvitsisi irrottaa toisten hoidettavaksi. Tämä on esityksenä ja perusteluna hyvin kannatettava.

Pikassos kuitenkin huomauttaa, että tämä saattaa myös lisätä sosiaalihuollon ammattihenkilöiden päällekkäistä työtä: esimerkiksi terveydenhuollon yksiköissä työskentelee sosiaalityöntekijöitä, jotka eivät tavanomaisesti ole virkasuhteessa eivätkä toteuta sosiaalihuoltoa. Pääasiallinen vastuu asiakkaan tilanteesta saattaa olla kuitenkin tällaisessa terveydenhuollon yksikössä (esim. psykiatrian poliklinikat). Mikäli asiakkaalle järjestetään tuen tarpeisiinsa vastaavana palveluna vaikkapa sosiaalista kuntoutusta, on kunnissa saatettu tulkitä, että terveydenhuollon yksikön sosiaalityöntekijä toimii omatyöntekijänä, vaikka päätösvastuu on ollut muualla. Ehdotus saattaa johtaa tilanteeseen, jossa jo valmiiksi kuormittuneet sosiaalihuollon palvelut kuormittuvat entisestään, kun sosiaalihuollon viranomaisen tulee ottaa kokonaisvaltainen vastuu asiakastyöstä, vaikka asiakkaan tuki järjestyy luontevasti jo muualta.

Pikassos esittää, että asiakkaan tulisi olla vahvasti osallisena omatyöntekijän määrittelyssä. Mikäli asiakas itse arvioi, että hänen palveluprosessissaan on mukana jokin muu toimija kuin sosiaalihuollon viranomaistehtävässä työskentelevä henkilö, joka on asiakkaalle läheinen ja joka tuntee asiakkaan kokonaistilanteen sekä pystyy vastaamaan omatyöntekijän velvollisuuksista, voisi tämä toimia asiakkaan palvelukokonaisuudesta vastaavana työntekijänä.

2.9 Onko sosiaalihuoltolakiin ehdotettu sääntely mielenterveys- ja päihdepalvelujen osalta riittävä ja tarkoituksenmukainen?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi:

Käsillä oleva luonnos hallituksen esitykseksi kaventaa sosiaalihuollon toimintamahdollisuuksia ja lääketieteellistä päihdetyötä ja päihdekuntoutusta. Päihde- ja mielenterveyspalveluiden tarpeessa olevat henkilöt tarvitsevat lähtökohtaisesti kokonaisvaltaista sosiaali- ja terveydenhuollon tukea. Ehdotus kapeuttaa tavoitteidensa vastaisesti sosiaalihuollon asemaa arvioinnin ja palveluiden järjestämisen kannalta, mikä on omiaan vaarantamaan asiakkaiden palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden sekä palveluiden laadun ja vaikuttavuuden. Lisäksi ehdotus on omiaan vaarantamaan asiakkaan oikeuksien toteutumisen.

2.10 Puuttuuko sosiaalihuoltolakiin ehdotetusta sääntelystä jotain keskeistä mielenterveys- ja päihdepalvelujen osalta?

Kyllä

Perutelut kyllä vastaukselle:

Pikassos ehdottaa, että päihdetyöstä määrävän 24 §:n sisällöt sisällytetään jatkossakin järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluviin sosiaalipalveluihin (3. luku). Pikassos esittää, että sosiaalihuoltolaissa määrättäisiin myös asiakkaan oikeudesta päihde- ja mielenterveyspalveluihin sekä säilytettäisiin päihdetyön sisällöt sosiaalihuollon erityispalveluina. Tämä olisi linjakasta myös

siihen nähden, kuinka päihdetyöstä säädetään terveydenhuoltolaissa. On varsin epäjohdonmukaista, ettei asiakkaan oikeudesta näihin palveluihin määrättäisi lainkaan sosiaalihuoltolaissa. Koska hallituksen esityksen perustelut heijastelevat lainsäätäjän tahtotilaa, on nyt käsillä oleva esitysluonnos omiaan heikentämään sosiaalityön ja sosiaalihuollon asemaa palvelujärjestelmämme osana.

Lisäksi Pikassos esittää, että sosiaalisesta kuntoutuksesta määräävään 17 §:ään lisättäisiin mielenterveys- ja päihdetyön kuntouttavien avo- ja laitospalvelujen sisällöt.

3 Terveydenhuollon palvelut

3.1 Onko mielenterveyden edistämistä koskevan pykälän (terveydenhuoltolaki 20 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

3.2 Onko mielenterveyspalveluja koskevan pykälän (terveydenhuoltolaki 27 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Pikassos kannattaa monimuotoisten palvelujen kirjaamista terveydenhuoltolain 27 §:ään.

3.3 Onko päihde- ja riippuvuuspalveluja koskevan pykälän (terveydenhuoltolaki 28 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Pikassos kannattaa kirjausta terveydenhuoltolain 28 §:ään monimuotoisista palveluista. On tärkeää, että päihteitä ongelmallisesti käyttävien ja muita riippuvuussairauksia sairastavien hoito, tutkimus ja kuntoutus voidaan järjestää ja toteuttaa potilaan tilanteen vaatimalla tavalla, esimerkiksi osin liikkuvien palvelujen turvin.

3.4 Onko opioidiriippuvaisten vieroitus- ja korvaushoitoa opioidilääkkeillä koskevan pykälän (terveydenhuoltolaki 28 a §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Nykytilassa opioidiriippuvaisten korvaushoito on voitu toteuttaa myös sosiaalihuollon asumispalveluissa. Pikassos esittää, että myös jatkossa varmistettaisiin, että sosiaalihuollon asumispalveluissa voidaan järjestää korvaushoitoa tilanteissa, joissa korvaushoidolla on vastuussa oleva lääkäri.

3.5 Onko kiireellistä hoitoa koskevaan pykälään (terveydenhuoltolaki 50 §) ehdotettu lisäys tarkoituksenmukainen?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

Pikassos pitää ehdotusta hyvin kannatettavana. Päihteitä ongelmallisesti käyttävän asiakkaan asemaa parantaa, mikäli myös kiireelliset katkaisu- ja vieroitushoitotarpeet kirjataan kiireellisestä hoidosta määräävään terveydenhuoltolain 50 §:ään.

3.6 Ovatko terveydenhuollon ja sosiaalipäivystyksen yhteistyötä koskevaan pykälään (terveydenhuoltolaki 50 a §) ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

3.7 Onko äkillisissä järkyttävissä tilanteissa annettavan psykologisen tuen pykälän (terveydenhuoltolaki 50 b §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Pikassos esittää myös terveydenhuoltolain 50 b §:n osalta huolensa kriisityöhön liittyvään medikalisoitumiskehitykseen.

Nykytilassa kriisityö määrittyy Kanta-palvelujen käsikirjan mukaisesti sosiaalipalveluksi, jossa annetaan psykososiaalista tukea traumaattiseen äkillisen kriisin kohdanneelle henkilölle. Luonnoksessa hallituksen esitykseksi esitetään, että akuutti kriisityö olisi terveydenhuollon psykososiaalista tukea, jota toteuttaa terveydenhuollon ammattihenkilö. Lisäksi esitetään, että akuutti kriisityö kirjattaisiin potilastietojärjestelmään. Sen sijaan sosiaalihuollon piirissä psykososiaalinen tuki määrittyy sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin toteutettavalle työskentelylle. Nykyisellään kriisiryhmät työskentelevät menestyksekkäästi monenlaisin kokoonpanoin. Esitys kuitenkin sellaisenaan on omiaan pirstaloimaan akuutteihin traumaattisiin kriiseihin liittyvää työskentelyä eikä vahvistamaan monialaista työskentelyotetta. Pikassos esittää, että psykososiaalinen tuki tulisi määritellä johdonmukaisemmin sosiaali- ja terveydenhuoltolaeissa sosiaali- ja terveydenhuollon yhteiseksi monialaiseksi työskentelyksi, jota toteutetaan sosiaalihuollossa sosiaalityön menetelmin ja terveydenhuollossa terveydenhuollon menetelmin. Esityksessä sosiaalihuollossa toteutettava kriisityö jää alisteiseksi terveydenhuollolle, ja vaarana on, että kriisityön kokonaisvaltaisuus vaarantuu. Lisäksi Pikassos toteaa, että kriisityön on tärkeää toteutua mahdollisuuksien mukaan mahdollisimman kynnyksettömänä palveluna. Luonnoksessa ei myöskään oteta huomioon esimerkiksi järjestöjä ja seurakunnan toimintaa, jotka tavanomaisesti ovat myös toteuttaneet kriisityötä. Pikassoksen näkökulmasta on hyvin huolestuttavaa, mikäli kriisityötä voi toteuttaa jatkossa vain hyvinvointialueen sosiaali- tai terveydenhuollossa työskentelevä sosiaalihuollon ammattihenkilö.

3.8 Onko sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymää hoitoa huumausainerikoksissa koskevan pykälän (terveydenhuoltolaki 78 b §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

3.9 Onko työnohjausta koskevan pykälän (terveydenhuoltolaki 78 c §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

Pikassos kannattaa, että työnohjauksesta säädettäisiin terveydenhuoltolain lisäksi sosiaalihuoltolaissa.

3.10 Onko terveydenhuoltolakiin ehdotettu sääntely mielenterveys- ja päihdepalvelujen osalta riittävä ja tarkoituksenmukainen?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi:

Pikassos kannattaa ehdotusta siitä, että asiakkaan oikeus päihde- ja mielenterveyspalveluihin kirjattaisiin terveydenhuoltolakiin. Pikassos kuitenkin pitää epätarkoituksenmukaisena sitä, että kaikki päihderiippuvuuksien kuntoutus olisi yksinomaan terveydenhuoltolain nojalla toteutettavaa. Käytännössä päihdekuntoutusta toteutettaessa terveydenhuoltolain nojalla asiakkaan sosiaalisten olosuhteiden huomiointi ja tuen tarpeiden arviointi kaventuu ja vaarantuu. Lisäksi käytännössä esitys on omiaan johtamaan siihen, että päihdekuntoutusta on mahdollista saada vain diagnoosiin perustuen.

3.11 Puuttuuko terveydenhuoltolakiin ehdotetusta sääntelystä jotain keskeistä mielenterveys- ja päihdepalvelujen osalta?

Kyllä

Perustelut kyllä vastaukselle:

Kaksois- ja monidiagnoosiasiakkaiden palvelut tulisi turvata lainsäädännön tasolla. Pikassos kannattaa, että terveydenhuoltolakiin sisällytettäisiin sääntelyä siitä, että mikäli asiakkaalla on samanaikaisesti sekä päihderiippuvuus tai muu riippuvuus sekä mielenterveyden sairaus, tulisi palveluita tarjota asiakkaan tarpeen mukaisesti samanaikaisesti.

4 Mielenterveyslaki

4.1 Ovatko ohjausta ja valvontaa koskevaan pykälään (mielenterveyslaki 2 §) ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

4.2 Onko tahdosta riippumattoman hoidon järjestämistä koskevan pykälän (mielenterveyslaki 3 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

4.3 Onko opioidiriippuvaisten vieroitus- ja korvaushoitoa koskevan pykälän (mielenterveyslaki 6 a §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

5 Päihdehuoltolaki

5.1 Onko mielestänne perusteltua, että mahdollisuus määrätä tahdosta riippumattomaan hoitoon väkivaltaperusteella poistettaisiin?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

Säännöstä on sovellettu Pikassoksen käsityksen mukaisesti hyvin harvoin, joten säännös on sinänsä tarpeeton.

6 Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista

6.1 Ovatko Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain 18 §:ään ehdotetut muutokset perusteltuja?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi:

Luonnos hallituksen esitykseksi heikentää asiakkaan edellytyksiä saada kuntoutusrahaa. Sanamuoto ”päihde- ja riippuvuushäiriöiden kuntoutus, jolloin soveltamisalaan kuuluisivat kuntoutuspalvelut” tarkoittaa Pikassoksen tulkinnan perusteella sitä, että sosiaalihuoltolain mukaista kuntoutustarpeen arviointia ei voitaisi toteuttaa sellaisena, että asiakkaalle voisi syntyä oikeus kuntoutusrahaan.

Kuten Pikassos on todennut aiemmissa kommentteissaan luonnokseen, luonnos lääketieteellistä päihdekuntoutusta ja kaventaa sosiaalihuollon roolia. Mikäli asiakas ei voi jatkossa saada kuntoutusrahaa laitospalveluista sosiaalisesta kuntoutuksesta, heikentää se asiakkaan asemaa ja taloudellista tilannetta sekä haastaa tuen tarpeisiin vastaavien sosiaalipalvelujen järjestämistä sikäli,

kun asiakas ei voi ottaa vastaan palveluita, koska ei taloudellisesti selviydy kuntoutuksen aikana. Toimeentulotuki on sosiaalihuoltoon kuuluva viimesijainen taloudellinen tuki, eikä ensisijaisen etuuden heikentämistä voida pitää kohtuullisena ja asiakkaan oikeuksia kunnioittavana kehityskulkuna samanaikaisesti, kun luonnoksessa hallituksen esitykseksi toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta tahtotilaksi esitetään ensisijaisten sosiaaliturvaetuuksien saaminen ja tuen tarpeisiin vastaavien palvelujen kuten kuntoutuspalvelujen järjestäminen.

7 Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista

7.1 Ovatko ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain 2 §:ään ehdotetut muutokset perusteltuja?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

8 Laki Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä

8.1 Ovatko Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä annetun lain 1 §:ään ehdotetut muutokset perusteltuja?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

9 Huumausainelaki

9.1 Ovatko huumausainelain 4 §:n 2 momenttiin ehdotetut muutokset perusteltuja?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

10 Laki Vankiterveydenhuollon yksiköstä

10.1 Onko Vankiterveydenhuollon yksiköstä annettuun lakiin ehdotettu uusi 16 a § perusteltu?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

11 Siviilipalveluslaki

11.1 Ovatko siviilipalveluslain 93 §:ään ehdotetut muutokset perusteltuja?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

12 Laki henkilötietojen käsittelystä Puolustusvoimissa

12.1 Ovatko henkilötietojen käsittelystä Puolustusvoimissa annetun lain 35 §:ään ehdotetut muutokset perusteltuja?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

13 Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista

13.1 Ovatko sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

14 Vaikutusten arviointia, toimeenpanoa ja aikataulua koskevat kysymykset

14.1 Ovatko arviot esityksen kustannusvaikutuksista mielestänne realistiset?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi:

-

14.2 Ovatko arviot lapsivaikutuksista mielestänne realistiset?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi:

Lapsivaikutuksia on esitysluonnoksessa arvioitu varsin niukasti. Esitysluonnoksessa on tunnistettu lainsäädännön suhde perustuslaissa turvattuihin perusoikeuksiin, mutta ei kuitenkaan ole peilattu ehdotettavan lain sisältöä esimerkiksi YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen. Koska Suomi on sitoutunut lapsen oikeuksien sopimuksen lisäpöytäkirjaan, joka mahdollistaa yksilövalitusmenettelyn, olisi ensiarvoisen keskeistä, että lapsen oikeuksien sopimus sekä sen soveltamista tarkentavat lapsen oikeuksien komitean yleiskommentit otettaisiin huomioon. On keskeistä huomioida, että alaikäinen lapsi ei välttämättä ole esitettävän lainsäädännön toissijainen kohde vain perheeseen kuulumisensa perusteella, vaan säännökset voivat tulla sovellettavaksi suoraan myös häneen itseensä. Edelleen koska esitetty lainsäädäntö johtaa käytännössä oikeustilaan, jossa sosiaalihuollon keinot päihdekuntoutuksen järjestämiseen sekä

päihdekuntoutuksen tarpeen arviointiin kaventuvat merkittäväällä tavalla nykyisestä, pitää Pikassos huolestuttavana, ettei tämän muutoksen merkitystä lapsen perustavanlaatuisen oikeuksien toteutumisen kannalta ole arvioitu. Lisäksi Pikassos ehdottaa, että lapsivaikutusten arviointia toteutettaisiin laajemmin niin, ettei lapsi näydy arvioinnissa vain perheensä jäsenenä, vaan aktiivisena toimijana, joka käyttää palveluita ja oikeuksiaan.

14.3 Ovatko arviot muista vaikutuksista mielestänne realistiset?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi:

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi ei ole eksplisiittisesti arvioitu niitä vaikutuksia, jotka liittyvät esitykseen kytkeytyvään lääketieteellistymiskehitykseen. Esityksessä ei ole arvioitu esimerkiksi sitä, millaisia oikeusvaikutuksia sekä vaikutuksia asiakkaan asemaan on päihdepalveluihin liittyvän kuntoutuksen järjestämisvastuun siirtämisellä terveydenhuoltolain soveltamisalaan.

14.4 Kommentit koskien ehdotusta lakimuutosten voimaantuloajasta 1.1.2023 ja muutosten toimeenpanoa?:

Mikäli esitys tulisi tällaisenaan voimaan 1.1.2023, vaarantuvat asiakkaiden oikeudet sekä palveluiden saatavuus ja saavutettavuus vaikeasti ja vakavasti. Voitaneen ennustaa, että hyvinvointialueille siirtymiseen tulee liittymään palveluiden järjestämiseen ja tuottamiseen kytkeytyviä haasteita. Päihde- ja mielenterveyspalveluita koskevat lainsäädäntömuutokset koskettavat erityisesti kaikista haavoittuvimmissa ja hauraimmissa olosuhteissa eläviä yksilöitä ja perheitä. Olisi kestävämpiä, mikäli esitetyt muutokset tulisivat voimaan 1.1.2023. Lisäksi Pikassos toteaa, että esitykset toisivat toteutuessaan merkittäviä muutoksia päihde- ja mielenterveyspalvelujen nykytilaan. Tältä kannalta hyvinvointialuevalmistelulle jää aivan liian vähän aikaa valmistautua muutoksiin ja organisoida hyvinvointialueen toiminta siten, että sosiaali- ja terveydenhuolto pystytään toteuttamaan luonnoksen hallituksen esitykseksi mukaisesti.

15 Asetusluonnokset

15.1 Kommentit koskien ehdotusta valtioneuvoston asetukseksi mielenterveysasetuksen eräiden säännösten kumoamisesta?

-

15.2 Kommentit koskien ehdotusta valtioneuvoston asetukseksi päihdehuoltoasetuksen eräiden säännösten kumoamisesta?

-

15.3 Kommentit koskien ehdotusta sosiaali- ja terveysministeriön asetukseksi hyväksyttävästä hoidosta huumausainerikoksissa?

-

16 Mahdolliset muut kommentit liittyen hallituksen esitysluonnokseen

16.1 Mahdolliset muut kommentit liittyen hallituksen esitysluonnokseen:

Kokonaisuudessaan Pikassos arvioi, että luonnos hallituksen esitykseksi päihde- ja mielenterveyspalveluita koskevan lainsäädännön muuttamisesta lääketieteellistä päihde- ja mielenterveyspalveluita hyvin epätarkoituksenmukaisella tavalla. Mikäli luonnos etenee tällaisenaan, sosiaalipalvelujen rooli kaventuu ja asiakkaiden oikeus saada tuen tarpeisiinsa vastaavia palveluita vaarantuu. Pikassos esittää huolensa siitä, miten päihdekuntoutustarpeen arvioinnissa ja palvelujen järjestämisessä onnistutaan ottamaan huomioon asiakkaan sosiaaliset olosuhteet, jotka ovat nykyoikeustilassa voineet olla hyvinkin merkittävä peruste päihdekuntoutuspalvelujen järjestämiselle.

Pikassos huomauttaa, että päihdekuntoutustarve syntyy varsin usein muista kuin välittömästi lääketieteellisistä syistä. Tällaisia syitä voivat olla elämänhallintaan liittyvät vakavat pulmat, haavoittavat sosiaaliset suhteet ja moninaiset haasteet arjessa pärjäämisessä. Päihteiden ongelmakäyttöön liittyy usein myös taloudellisia vaikeuksia sekä ongelmakäytön aiheuttajina että sen seurauksina. Lisäksi sosiaalihuollon voidaan arvioida tavoittavan erityisen haavoittuvissa olosuhteissa eläviä päihteidenkäyttäjiä terveydenhuoltoa paremmin. Sosiaalihuollolla on usein haavoittuvimmassa asemassa olevien henkilöiden elämässä rooli vähintään välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon turvaajana sekä sen, että sosiaalihuollossa tyypillisesti tunnetaan asiakkaan tosiasiallinen elämäntilanne esimerkiksi siksi, että sosiaalihuoltoa toteutetaan toimistoympäristön lisäksi myös asiakkaan luonnollisissa elinympäristöissä. On täysin kestäväntöntä, mikäli sosiaalihuollon tehtäväksi jäisi terveyspalveluihin saattaminen, tilanteiden tulkitseminen lääketieteellisesti ymmärrettäviksi sekä käytännön järjestelyiden tekeminen. Pikassos esittää edellä mainitun lisäksi huolensa siitä, millaiset tosiasialliset valmiudet terveydenhuollolla on huomioida asiakas kokonaisuutena sosiaalisessa kontekstissaan sekä asiakkaan läheiset ja hänen läheissuhteensa, vaikka terveydenhuoltolakiin esitetäänkin kirjattavaksi läheisten tuen, hoidon ja kuntoutuksen tarpeen arviointi ja tarvittavien palvelujen toteuttaminen.

Ottaen huomioon päihdekuntoutustarpeiden sosiaaliset ulottuvuudet, ei sosiaalihuollon itsenäistä päihdekuntoutukseen liittyvää arviointi- ja järjestämistehtävää ole millään tavoin perusteltua poistaa sosiaalihuollon tehtävistä ja tyypistä työtä päiväkeskustoimintaan ja tilapäisen majoituksen toteuttamiseen. Monialainen yhteistyö päihde- ja mielenterveyspalveluiden toteuttamisessa on ensiarvoisen tärkeää, mutta käsillä oleva esitys on omiaan johtamaan kehityskulkuihin, joissa sosiaalihuolto joutuu ottamaan askelia taaksepäin ja monialaisessa yhteistyössä keskittymään kevyeen ohjaukseen ja neuvontaan, missä sosiaalipalvelujen erityisasiantuntijuus ei tule hyödynnetyksi. Tällä on välittömiä vaikutuksia niiden henkilöiden oikeuksien toteutumiseen, jotka käyttävät ongelmallisesti päihteitä tai joilla on kuntoutusta vaativa riippuvuus. Mikäli esitys hyväksytään tällaisenaan, voi se pahimmillaan vaarantaa jopa päihteitä ongelmallisesti käyttävien henkilöiden hengen ja terveyden. Lisäksi esitys on omiaan lisäämään sekä sosiaali- että terveydenhuollon kuormitusta: terveydenhuoltoon syntyy jonoja, jotka kytkeytyvät siihen, että päihdekuntoutustarpeen arviointi säilytetään terveydenhuollon tehtäväkenttään, minkä lisäksi sosiaalihuolto kuormittuu siitä, että sosiaalityön keinoin ei voida enää vastata asiakkaiden tuen tarpeisiin tarkoituksenmukaisesti sekä asianajotyön lisääntymisen vuoksi, jos sosiaalihuollon keskeiseksi tehtäväksi muutosten myötä rakentuisi asiakkaiden tukeminen terveyspalvelujen käytössä.

Pikassos pitää tärkeänä, että päihde- ja mielenterveyspalveluita koskevassa lainsäädäntömuutoksessa otettaisiin huomioon käsillä olevaa luonnosta paremmin jo nuoruudessa tapahtuva päihteiden ongelmakäyttö. Kuten Pikassos lapsivaikutusten arvioinnin osalta totesi, ei lainvalmistelutyössä nyt ole otettu kokonaisvaltaisesti huomioon alaikäisiä asiakkaita päihde- ja mielenterveyspalvelujen käyttäjinä, vaan heitä on käsitelty pikemminkin perheensä jäseninä ja päihde- ja mielenterveysproblematiikan välillisinä kohteina.

Pekkarinen Anna

Pikassos Oy - Sosiaalialan osaamiskeskus Pirkanmaalla, Kanta-Hämeessä ja Satakunnassa